

KADA I ZAŠTO SU KELTI DOŠLI U SREDNJE PODUNAVLJE?

Dolazak Kelta u srednje Podunavlje rešavan je u savremenoj nauci u dva pravca: u vezi sa njihovim dolaskom u srednju Evropu uopšte i u vezi sa velikim migracionim talasom koji je Kelte doveo od Galije do Galatije. Problem i jednog i drugog dolaska rešavan je gotovo isključivo na osnovu podataka antičkih pisanih izvora. Međutim, pošto cela stvar prvenstveno pripada hronološki preistoriskim, odnosno protoistoriskim periodima evropske kulturne prošlosti, razumljivo je da osnovu za rešavanje i hronološke i etničke strane ovog pitanja predstavljaju arheološka dokumenta. Otkriće latenskih keltskih *oppida* u ovoj oblasti pružilo je nove mogućnosti da se i preko arheoloških dokumenata dobiju novi podaci za osvetljavanje i potpunije rešavanje pomenutih problema.

F. Pulszky je, u svoje vreme, izrazio gledište da su u Panoniji i Madarskoj postojale dve grupe Kelta: autohtoni i Boji, koji su u doba Filipa II Makedonskog došli iz severne Italije i naselili se u okolini Nežiderskog jezera. „Prvi su u miru ili ratu imali dodira sa grčkom civilizacijom; drugi su doneli iz Italije seme etrusko-rimske civilizacije.“¹⁾ Njihova napuštena naselja Rimljani su docnije nazvali „deserta Boiorum“. H. Martin i A. Bertrand delili su isto mišljenje praveci razliku između brahikefalnih i crnokosih Kelta, koji su se po dolasku iz Azije naselili i u Podunavlju i dolihokefalnih i plavokosih Gala. Ovim Galima pomenuti autori pripisuju izvođenje velike migracije i invazije Evrope u IV veku st. e.²⁾

Po nedovoljno dokumentovanom mišljenju koje sad zastupa i A. Piganiol praotadžbinu Kelta treba tražiti u Podunavlju, gde su oni predstavljali veliku etničku grupu koja je izvršila kulturni uticaj na Ilire.³⁾ Ovom mišljenju približava se zaključak do koga je došao i C. Clemen. Proučavajući keltsku religiju Clemen je došao do pretpostavke da su se Kelti u zapadnu Evropu doselili sa istoka, ne isključujući mogućnost da su najranije bili nastanjeni u južnoj Rusiji.⁴⁾ U korist navedenih mišljenja mi bismo mogli upotrebiti jedan podatak Dionizija iz Halikarnasa, koji istočnu granicu keltske zemlje lokalizuje u oblasti Skita i Tračana.⁵⁾

Tezu o podunavskom i istočnoevropskom poreklu Kelta zastupa i P. Bosch-Gimpera. On dopušta jaku kulturnu i jezičnu srodnost i afilijaciju između Ilira i Kelta, kojima pripisuje i Urnenfelder-kulturu, kojoj, nasuprot Gimperi, Georg Kraft nalazi ilirsku provenijenciju.⁶⁾

---

¹⁾ Pulszky, Fr., *Monuments de la domination celtique en Hongrie*, Revue archéologique, 1879, XXXVIII, 164.

²⁾ *ibid.* 159, sq.

³⁾ Piganiol, André, *La conquête romaine*, Paris, 1930, 100.

⁴⁾ Clemen, Carl, *Religionsgeschichte Europas*, Heidelberg, 1926, 314.

⁵⁾ Dion. Halic. XIV, I; Vulić, Nikola, *Kelti u našoj zemlji*, Glas SKA CXXI, 74 i *Najstarije kulture u Jugoslaviji*, Knjiga o Balkanu, 1936, 67.

⁶⁾ P. Bosch-Gimpera, *Les Celtes et la civilisation des Urnes en Espagne*, *Préhistoire*, T. VIII, 1941, 122 sq. i *Two celtic waves in Spain*, London, 1942; cf. Kraft, Georg, *Beiträge zur Kenntnis der Urnenfelderkultur in Süddeutschland*, *Bonner Jahrbücher*, CXXXI, 1927, 209.

Kao što se vidi, celo pitanje boravka Kelta u Podunavlju pre dolaska u zapadnu Evropu ostaje otvoreno. Dosadašnji rezultati arheoloških istraživanja kao i podaci antičkih pisaca ne daju nikakvog povoda ni indicija za pretpostavku o mogućnosti njegovog pozitivnog rešenja.

Dolazak keltskog migracionog i invazionog talasa, o kome govore i antički istoriografi, u srednje Podunavlje, odnosno u našu zemlju, N. Vulić je datovao pod konac V i početak IV veka st. e. Međutim, ni pisani izvori na koje se isključivo oslanja Vulićevo datovanje ovog događaja, ni arheološki materijal ne daju opravdanje za ovako visoko datovanje toga događaja.

Sudeći prema antičkim izvorima može se zaključiti da u našoj zemlji nije bilo keltskih naselja pre poslednjih decenija I v. i početka III. v. st. e. To potvrđuje i arheološki materijal keltskog oppidum-a Zidovara¹⁾, čiji latenski sloj pripada pretežno periodima La Tène II i III, što odgovara dvama poslednjim vekovima stare ere.

Kao što je poznato, najstarije podatke o Keltima u srednjem delu Podunavlja pružaju Ptolemej Lagos, Strabon, Plutarh i Arian koji govore o ratovanju Aleksandra Velikog protiv Tribala. Strabon kaže da su to Kelti koji su došli sa Jadranskog Mora.²⁾ Arian navodi jedno izaslanstvo „παρὰ Κελτῶν δὲ τῶν ἐπὶ τοῦ Ἰονίου κόλποι οικισμένον“,³⁾ koje je došlo da izrazi makedonskom osvajaču simpatije svojih vojvoda, dok se ustvari obaveštavalo o snazi Aleksandrove vojske i njegovim daljim vojnim namerama. U centru interesa ovih Kelta bila je Grčka, kao jedan od glavnih ciljeva keltske migracije u ovom dobu, i s druge strane njih je interesovala i snaga makedonske države koja je pretstavljala glavnu prepreku keltskim osvajanjima Balkanskog Poluostrva. Da je to tako, vidi se i po sledećim dvema činjenicama: 1. Kelti su pažljivo pratili Aleksandrovo ratovanje ne samo po Evropi, nego i po Aziji, što dokazuje i izaslanstvo koje su mu Kelti uputili „εἰς Βαβυλῶνα . . . ὑπὲρ φιλικῆς δεησομένου.“⁴⁾ 2. Tek posle smrti Aleksandrove oni su krenuli na Grčku, gde se, posle poraza kod Delfa 279 godine, uglavnom i završio njihov osvajački put kroz Evropu.

U vezi sa odnosom Kelta prema Aleksandru Velikom potrebno je napomenuti da su u pitanju Kelti, koje Hesihije naziva Ἀδριανοὶ Κελτοὶ οἱ παρὰ τὴν Ἀδριανὴν περὶοικοί.⁵⁾ Da su Kelti koncem V ili početkom IV veka bili nastanjeni u našoj zemlji, kao što je mislio N. Vulić, izvesno je da u tom slučaju ne bi imali potrebe da izaslanstvo šalju čak sa Jadranskog Mora („ἀπὸ τοῦ Ἰονίου κόλπου ili Πέας κόλπου“), do ostrva Πέαικη, nego bi to učinili Kelti iz samog Podunavlja. Takvom datovanju, u V odnosno početak IV veka, protivi se i samo Vulićevo shvatanje o dolasku Kelta u Ilirik odnosno Panoniju, dakle u srednje Podunavlje, iz Italije, u koju su Kelti, kao što se zna, prodrli početkom IV veka.⁶⁾ S druge strane, potrebno je istaći da je Arijanovo poznavanje geografije srednjeg i donjeg Podunavlja nepotpuno i netačno. To se vidi po njegovom lokalizovanju Tribala u blizini ostrva Πέαικη, na ušću Dunava, iako je još Herodotu bilo poznato da se ovaj trački narod nalazi u slivu reke Ἀγγρός.⁷⁾ U vezi s tim Pârvan smatra da je Arijanov podatak o Aleksandrovom prelasku Dunava kod ostrva Πέαικη samo marginalna glosa nekog Arijanovog kopiste. Zato on dopušta mogućnost da je Aleksandar prešao Dunav mnogo zapadnije, između Oescusa i Trimammiuma.⁸⁾ Međutim, obzirom na geografski položaj Tribala, mi smatramo da je Arijanova greška u tome što je ostrvo

1) Glasnik SAN, 1949 i 1950.

2) Strab. VI. 301—302.

3) Arrian. I, 4, 6.

4) Ibid. VII, 15, 4.

5) Hesych. Lex. s. v.

6) Jullian, C., Histoire de la Gaule, I, 227.

7) Herodot. IV, 4².

8) Pârvan, Getica, 730.

Πεβκη identifikovao sa Πεβκη Ὀρος (Alpes Bastarnae — Karpati) u čijoj se oblasti, na desnoj obali Dunava, nalaze Tribali. Ako se dopusti ova konjektura, onda i Arijanovo lokalizovanje mesta gde su se Kelti sastali sa Aleksandrom Velikim ima za nas naročito značenje.

Korektura ovog Arijanovog podatka još više pojačava zaključak da u Trakiji, Panoniji i istočnim oblastima Ilirikuma u to doba, sredinom i početkom druge polovine IV veka, još nije bilo keltskih plemena ni njihovih stalnih naselja. Strah pred silom makedonske države držao ih je na obalama Jadranskog Mora do vremena kad se raspala država Aleksandra Velikog kao glavna vojnička i politička snaga koja je stajala na putu njihovih osvajanja.

Godina smrti Aleksandra Velikog može se aproksimativno uzeti kao početak keltskih osvajanja u srednjem Podunavlju, u oblasti između Save, Drave i Dunava. Od tog doba do pohoda na Grčku protekao je period koji obuhvata „multos annos“,¹⁾ u toku kojih su Kelti pokorili Panonce i konsolidovali svoje ekonomske i strategiske pozicije u širokoj oblasti srednjeg Podunavlja.

Raspadanje države Aleksandra Velikog pružilo je mogućnost i keltskim ratnicima da i oni sa svoje strane zadaju jedan udarac više poljuljanim temeljima helenističkog sveta. Dižući protiv Helade varvarski mač i keltskog Aresa, ovi poslednji Titani, kao što kaže Kalimah, bacili su se na grčku zemlju kao snežne pahulje i mnogobrojna zvezdana jata posejana po nebeskoj livadi.²⁾ Na taj način i Kelti su, iznuravajući istrošene snage razjedinjene Grčke, indirektno pomogli Rimljanima da ugase jedno od najsvetlijih ognjišta evropske i svetske kulture.

Ali, iako je nestalo vojničke sile Aleksandra Makedonskog, Kelti su u srednjem Podunavlju ostali sve do 280 godine st. e. Te godine epirski kralj Pir prešao je u Italiju i na taj način, odvoдеći glavnu vojničku snagu sa Balkanskog Poluostrva, otvorio Keltima put za Grčku.³⁾ Posle „Brenova“ poraza kod Delfa, 279 godine, završena je glavna faza keltskih osvajanja u ovom delu Evrope. Tek tada, 278 godine, jedan deo razbijene keltske vojske osnovao je pod Komantorijem i Kavarosom svoju prvu državu na Balkanskom Poluostrvu,⁴⁾ dok je drugi deo krenuo „in antiquam patriam Tolosam“,⁵⁾ nadajući se, svakako, da će tamo naći povoljnije uslove za život, u zemlji za koju Strabon kaže da je „εὐφορον“, čije reke „εὐφρῶς κείνται“,⁶⁾ za razliku od onih antičkih pisaca koji su smatrali da je Gale iz njihove otadžbine oterala prenaseljenost stanovništva, okrutnost ratova u oskudica u plodnom zemljištu.⁷⁾

U objašnjenju osnovnih uzroka koji su Kelte doveli u Podunavlje i na Balkan antički pisci uglavnom navode one razloge zbog kojih su Kelti napustili i svoju otadžbinu. Tit Livije o tome govori na dva mesta. U vezi sa njihovim osvajanjima u našoj zemlji on kaže: „Galli, magna hominum vis, seu inopia agri seu praedae spe . . . in Dardanos pervenerunt.“⁸⁾ Objašnjavajući njihova osvajanja u balkanskim zemljama, Livije navodi i ovaj podatak: „ . . . extorres inopia agrorum profecti domo per Illyrici asperrimam oram, Paeoniam inde et Thraeciam pugnando cum ferocissimis gentibus emensi, has terras ceperunt.“⁹⁾ Plutarh i Justin navode slične razloge keltskih osvajanja na Balkanu.¹⁰⁾ Mi smo, međutim,

1) Justin, XXIV, 4, 2.

2) Callimaque, Épigrammes, hymnes, À Délos, Paris, 1948 v. 170—178.

3) Burckhardt, Jac., Griech. Kulturgeschichte, III, 308—314.

4) Polyb. IV, 52, 1.

5) Justin, XXXII, 3, 8.

6) Strab. IV, 4.

7) Upor. Justin, XXIV, 4; Ammian XV, 4; v. Jullian, op. cit. I, 282 sqq.

8) T. Liv. XXXVIII, 16, 1.

9) Ibid. (17, 17).

10) Plut. Fur. Com. XXIV, Justin. XXIV, 4, 1—2.

pokazali zašto su i u kome vremenu ovi zapadni osvajači došli u srednje Podunavlje. Naše zaključke u ovom smislu opravdavaju i rezultati do kojih smo došli proučavajući karakter i doba kulture keltskog oppidum-a Zidovara kod Vršca.

U vezi sa objašnjenjem uzroka keltskih osvajanja u ovom delu Podunavlja kome pripada i naša zemlja, mi ne možemo usvojiti ocenu kulturne misije koju je H. Hubert pripisao podunavskim Keltima. Bez dovoljno opravdanog razloga Hubert pripisuje Keltima istu ulogu kakvu su i grčki trgovci imali u oblasti Mediterana.¹⁾ Slično shvatanje zastupa i C. Jullian kad kaže da su Kelti, gospodareći padsko-dunavskom dolinom, najvažnijom u ekonomskoj istoriji Evrope, mogli da razviju mnogostruke veze, preko kojih su obavljali i svoju važnu kulturnu misiju.²⁾ Međutim, Hubert je očigledno zanemario kulturni značaj Etrurije i jonskih kolonija na Pontu, odakle su pre Kelta delovali kulturni uticaji na prostranu oblast Dunavske doline. Jullian je ispustio iz vida činjenicu da je padsko-dunavska komunikacija služila svojoj kulturnoj misiji mnogo pre dolaska Kelta u sev. Italiju i Podunavlje. Novine latenske civilizacije koje su pratile kretanje keltskih talasa kroz Evropu mogle su u izvesnoj meri da stimulišu privredne i vojničke odnose kod balkansko-podunavskih naroda, dok je njihova duhovna kultura i dalje ostajala pod nadmoćnim uticajima klasične kulture grčko-rimskog sveta.

Beograd.

B. B. Gavela.

KRITIKA I BIBLIOGRAFIJA

OSVRT NA PRIJEVOD LJETOPISA POPA DUKLJANINA

Uvjeren sam, da se svaki prijatelj lijepe knjige obradovao, kad je dobio u ruke Ljetopis popa Dukljanina u izdanju Historijske knjižnice Matice Hrvatske. To je krasno i doista vrlo ukusno opremljeno izdanje. Po svojem uvodu i velikom broju stručnih bilježaka to djelo ima naučni karakter, ali je ujedno sam Ljetopis postao pristupačan i široj čitalačkoj publici, jer je latinskom tekstu uz staru hrvatsku redakciju nadodan i prijevod u modernom književnom jeziku. Prevodioci, prof. Stjepan Mencinger i prof. Vjekoslav Štefanić, nastojali su, kako u Uvodu ističe priređivač tog izdanja dr. Vladimir Mošin, pružiti točan i književno dobar prijevod vodeći računa o stilu originala. Budući da je jezik i stil latinskog teksta Ljetopisa dosta lak, zadatak prevodilaca nije bio osobito težak. Oni su izradili prijevod, koji dosta glatko teče, ali ima više nedostataka, nego bi ih smjelo biti u tako reprezentativnom izdanju. O tom prijevodu iznijet ću ovdje neke svoje primjedbe. Podijelit ću ih u skupine prema njihovu sadržaju.

a) Izostavljene riječi i izrazi:

1. Strana 43., redak 16. — Nije prevedena rečenica: *ut mortem patris vindicaret* da osveti očevu smrt.
2. Str. 44., red. 18. — Uz *durus* nije preveden prilog *valde*. Isto tako taj prilog nije preveden ni uz glagol *diligere* na str. 46., red. 2. i na str. 69., red. 4. odozdo, kao ni uz glagol *displicere* na str. 76., red. 19.
3. Str. 45., red. 2. — Ostao je nepreveden prilog *nimis*.

---

1) Hubert, H., *Les Celtes et la civilisation celtique*, Paris, 1932, str. 76.

2) Jullian, op. cit. I, 369, sq.